

Zo ging dat ...

... in Herk-de-Stad: Een verhoging van het tolgeld in 1586

In het Rijksarchief te Hasselt worden verschillende, meestal bescheiden, oorkondenverzamelingen bewaard, die afkomstig zijn van Limburgse steden en gemeenten. Een daarvan is de verzameling oorkonden van de stadsmagistraat van Herk-de-Stad. Onder nummer 1 bevat zij een oorkonde van 6 augustus 1586, waarin Ernest van Beieren, de toenmalige bisschop en vorst van Luik, het stadje toelaat bepaalde tolgelden te verhogen.

Zoals destijds gebruikelijk, begint de opsteller van de oorkonde met de opsomming van de voornaamste titels van de oorkonder. Ernest van Beieren is in 1586 aartsbisschop van Keulen en als zodanig een van de zeven keurvorsten van het Heilig Roomse Rijk, bisschop van Luik, Hildesheim en Freisingen, *postuleerder* of kandidaat-bisschop in Munster, bestuurder van de abdij van Stavelot, paltsgraaf bij de Rijn, hertog in Beieren, Westfalen, Engern¹ en Bouillon, markgraaf van Franchimont, en graaf van Loon, Logne² en Horn.

De bisschop meldt dat de *borgermeesters, gezworenen ende raedt* van *Wuestherck*, zoals Herk-de-Stad toen genoemd werd, hem een suppliek hebben bezorgd waarin zij uiteenzetten dat het stadsbestuur *onlancx geleden* het onderhoud van drie *zwaere bruggen* in de omgeving van de stad en een deel van de kosten voor het onderhoud van een brug *naest*

de stadt Halen gelegen op zich heeft genomen. In ruil daarvoor is het de stad toegestaan daar het *weggelt* of tolgeld te innen. Hoewel het stadsbestuur die bruggen in maart 1586 nog *met groote oncosten* heeft laten herstellen, blijkt dat er in de zomer – de oorkonde dateert van 6 augustus – al opnieuw werken aan zouden moeten verricht worden om ze in orde te houden. Gezien de *menichfuldige passagie* van *zeer zwaer geladen lantkerren* vragen de bruggen zelfs *daeglicxe reparatie*. Dat zou voor het stadsbestuur echter *zeer lestich zijn*, aangezien het tolgeld dat daar mag aangerekend worden *zeer luttel ende weijnich bedragende* is, en *geenssins genoegsaem* om die *oncosten der reparatien* te dekken. Bovendien heeft de stad volgens haar bestuurders slechts *zeer luttel incomen* terwijl de *notelicke reparatie* van de steenweg al een zware last voor de stadskas is.

De bestuurders hebben gemerkt dat twee steden in de omgeving van Herk-de-Stad, Beringen en Halen, het tolgeld aanzienlijk hebben verhoogd. In Herk-de-Stad dringt die maatregel zich ook op, en daarom heeft de stadsmagistraat de bisschop gevraagd om het tolgeld als volgt te mogen verhogen: voor ieder paard dat voor een kar of wagen gespannen is en voor ieder paard dat voor verkoop naar de markt geleid wordt een halve stuiver *brabantscher munter*³, voor een os of

¹ Engern is een deel van het hertogdom Saksen in Duitsland. In de zestiende eeuw was hertog van Engern een eretitel, waaraan geen vorstelijk gezag meer verbonden was.

² Logne is een dorp in de provincie Luik, dat in de zestiende eeuw deel uitmaakte van het vorstendom Stavelot. De heren van Logne noemden zich vanouds graven.

³ De halve Brabantse *stuiver* is een zilveren munt, die ten tijde van de Spaanse koning Filip II als hertog van Brabant (1555-1598) onder meer in Brussel en in Maastricht geslagen werd.

Tweeluy, die heiligen Amseghen Kijzer door Iesaien Vicescaccellier ende Canselier
 Administratour tot Staenloot, Palatynus by Elgg, Hertog van der Neder Ry-
 leynen Sien en d'Alleyen ingeschieden den gemey die d'ge onse opene brieven zullen en ge-
 supplieken onse lieue beemide, Burgermeester, Eijbouders ende Landt onser Stede van
 gemonen, gesagde hebben, get vbaeyt met get onderghalder van d'ge vbaeyt hangen
 gelijken voor een deel d'uer vbaeyt al rechtzachte dat zij die boersch brenghen
 tans, d'uer die menigfuldige partagie der lantkerney zeer vbaeyt geladen, onse
 Remonstratien zeer liefstijg zijnde, gemerct dat get ordinair vbaeyt geladen zeer lant-
 te beemingen, ter oorzaken dattet get overlijst is, en ter contrarie alle t'ge tot
 Incomen gader, also dat zij om volliche Reparatie des Stedenbaeyt zoude hebben
 ten onse lander van onse vbaeyt ende Vorstendomme Lijck, beemiden get vbaeyt
 plaetsen. Sien en hebben de boersch Burgermeester, Eijbouders ende Landt v-
 ie beemingen, vbaeyt voor elc p'cent van leue oft vbaeyt ingespannen, ite
 salmen stuur brabantser munten, ende boersch voor elc p'cent vbaeyt oft elc
 elc beemiden, een negdennemken; ende boersch elc p'cent eenen grooten, b-
 oft ander rijk, zo onse dat beemiden zoude. Zo ist, dat wij, onse lieue
 get aduyn van onse lieue getrouwen den Stadtholder Cansellier en
 Vorstendomme Lijck. hebben den geliken Burgermeester, Eijbouders
 oetvoert, accorderen, ende oetvoeren mit d'ge, dat zij zullen moge
 iten voor elc p'cent, dat ter meret on beemiden geladen oft geboeren
 vbaeyt oft elc p'cent die ter gelijken ter meret on beemiden geladen b-
 eenen grooten zulke als boersch. Die zullen de boersch Burger-
 dat beemiden zal ende wij ordonnieren zullen, te doen, ende gemey, en zu-
 mitteeren, beemiden beemiden, ende beemiden van onse ende adu-
 d'uer gelijken, ende beemiden beemiden d'uer van ten onderghout
 gelijken. Sonder zij zullen in gouden, ende beemiden onderghout
 van oetvoert tot onse beemiden elc andere onse ordonnantie. Et
 zegel beemiden den resten.

ren ende De confirmeer de Ertbischoep tot

De confirmeerde Abtscap tot Luyck, Seldisheim ende Fancsinghen, Postuleerde tot Munster, Bogen, Westphalen, Ingren, ende Abouille, Maxgrame tot Francmont, Braut tot Leen, oft Soone Luyck, Saluyt. Den te weten, dat wij hebben ontfangen de oetmoedige verzoeken, Insonderde, hoe dat zij Luyden onkenen geleeden, mer verbeet van anderen middel, aen den ontrent de gelue onse Stadt gelegen, en van nog een brugge naech de Stadt Galen met grooten onkosten in Martio leet leeden vermaect, en gemenent gesadt hebben, noch, ende bleeden pariter ende zonde daer needig zij daglicke reparatie, die welcke den luttel, ende vermenig be dragende geen sijn genoechsaen en is in die onkosten der reparatie totten ondergaden needig zeer duer. Oec dat onse voer Stadt Wunstgerich geen luttel hebben moeten lasten maken. Daerom bouen in de onliggende plaet sijn, zo binnen, als buyten, gelyc onverschelic verzoekt, als in onse Stadt Wunstgerich, tot Galen, en in andere van Wunstgerich On oetmoedelic gebeden, dat ons behoeft tvoorssch verzoekt. Item voor de prent dat ter meret van vercoopen gelyc oft geboert wort, en die die ter gelycken ter meret van vercoopen gelyc oft geboert wort, een voort. Voor, van welcke grooten daer brenen vintien in eenen stuer brabantseur munten gelyc in goede ende lutteliche consideratie ons in dighen momenten geblende sijn op gesadt in andere van onsen Secreten Lade aengavende onse voers Landen van onsen Abt- ende onsen, ende Lade van onse voers Stadt Wunstgerich geaccordeert, ende ge gelyc geftes, ende lutteliche voor de prent in kien oft vagen ingespannen, dat voort, eenen galen stuer brabantseur munten, ende voers, voor de lutteliche voort, een voort, voor de vercken een negenmuntken, ende voor de scaep ermit, Luyckboumen ende Lade geftendy 333 30 die, ende menichmael onf gullien dory ende genen Of, oft den genen die wij daer toe gullien vullen, com administratie der penningen die vordt On oetbrog comen gullien, ende vordt de ende Reparatie der Bruggen voers welcke Bruggen zij ten idt in reparatie geftendy. Durende digh onse tegenwoordig brenen. Ege in onse Stadt Luyck in onsen Secreten Lade onder onsen eenen pte. Zesentachtentig. Den.

Zij Zyne
 Hare
 Eerw. Edele
 Ertbischoep

[Large decorative flourish and signature]

koe die voor verkoop naar de markt geleid wordt een oord⁴, voor een varken een *negenmenneken*⁵ en voor een schaap een *groot*⁶. In verband met die groot wordt verduidelijkt dat het gaat om het zilverstukje waarvan er 24 in een Brabantse stuiver gaan.

De bisschop toont zich begrijpend voor de verzuchtingen van de Herkse stadsmagistraat, en op advies van zijn regeringsraad – de Geheime Raad – geeft hij de toelating om voortaan het voorgestelde toltarief toe te passen. Vrijblijvend is dat echter niet. De stadsmagistraat zal immers wanneer de vorst dat wil rekenschap moeten afleggen over het beheer van het tolgeld en de besteding ervan voor het goed *onderhoudt ende reparatie* van de bruggen.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Oorkonden van Herk-de-Stad*, nr. 7

Ernest bij Gods genade gecoren ende geconfirmeerde erts-bisscop tot Cuelen, des heiligen Romschen Rijcx duer Italien ertscancellier ende cuervorst, geconfirmeerde bisscop tot Luijck, Heldisheim ende Freisingen, postuleerder tot Munster, administrateur tot Stavelot, paltgrave bij Rhijn, hertoch in Over ende Neder Beijeren, Westphalen, Engeren ende Bouillon, marcgrave tot Francimont, grave tot Loen, Loingny, Horn etc. Allen ende ijegelicken den genen die deze onze opene brieven zullen zien oft hooren lezen, saluijt. Doen te weten dat wij hebben ontfangen de oetmoedige supplicatie van onze lieve beminde borgermeesters, gezworenen ende raedt onzer stadt Wuestherck, inhoudende hoe dat zij luijden onlancx geleden, duer gebrec van anderen middel, aengenomen gehadt hebben het weggelt met het onderhouden van drie zwaere bruggen ontrent dezelve onze stadt gelegen, ende van noch een brugge naest de stadt Halen gelegen voor een deel daer van, ende al eest zaecke dat zij die voorsscreven bruggen met groote oncosten in martio lestleden vermaect ende gerepareert gehadt hebben, nochtans deur die menichfuldige passagie der lantkerren zeer zwaer geladen over ende weder passerende, zoude daer noodig zijn daeglicxe reparatie, die welcke den remonstranten zeer lestich zijn zoude, gemerct dat het ordinaris wechgelt zeer luttel ende weijnich bedragende, geenssins genoehsaem en is om die oncosten der reparatien te vervangen, ter oorzaken dattet gelt zeer licht is, ende ter contrarien alle tgeen totten onderhouden noodig zeer duijer. Ooc dat onze voornoemde stadt Wuestherck zeer luttel incomen hadde, alzo dat zij om notelicke reparatie des steenwechs zoude hebben moeten lasten maken. Daeren-

boven in de omliggende plaetsen, zo binnen als buijten onze landen van onzen bisdomme ende vorstendomme Luijck, bevondt men het wechgelt merckelic verhoogt, als in onze stadt Beringen, tot Halen ende in andere plaetsen. Hier om hebben de voorsscreven borgermeesters, gezworene ende raedt van Wuestherck ons ootmoedlic gebeden dat ons beliefde t voorsscreven wechgelt te verhoogen, t ware voor elc peerd in kerre of wagen ingespannen, item voor elc peert dat ter merct om vercoopen geleydt oft gevoert wort, eenen halven stuver brabantcher munten, ende voorts voor elcken ossen oft coeije die ter gelijcken ter merct om vercoopen geleydt wort, een oort, voor elc vercken een negenmenneken, ende voor elc scaep eenen grooten, van welcke grooten daer vierntwintich in eenen stuver brabantcher munten gaen, oft anderssins zo ons dat believen zoude. Zo ist dat wij, om zekere goede ende redelicke consideratien ons in dezen moverende, hebbende hier op gehadt het advys van onze lieve getrouwe den stadthelder, cancellier ende andere van onze secreten raden aengaende onze voorsscreven landen van onzen bisdomme ende vorstendomme Luijck, hebben den zelve borgermeesteren, gezworenen ende rade van onze voorsscreven stadt Wuestherck geacordeert ende geotroyert, acoorderen ende octroijeren mits dezen, dat zij zullen mogen heffen ende lichten voor elc peert in kerre oft wagen ingespannen, item voor elc peert dat ter merct om vercoopen geleydt oft gevoert wort, eenen halven stuver brabantcher munten, ende voorts voor elcken osse oft coeije die ter gelijcken ter merct om vercoopen geleyt wort, een oort, voor elc vercken een negenmenneken, ende voor elc scaep eenen grooten, zulcke als voorsscreven. Des zullen de voorsscreven borgermeesters, gezworenen ende raedt gehouden zyn zo dic ende menichmael ons dat believen zal ende wij ordonneren zullen, te doen ende geven, ende zullen doen ende geven ons oft den genen die wij daer toe zullen willen committeeren, behoorlicke rekeninge ende bewijs vanden ontfanc ende administratie der penningen die van dit onss octroij comen zullen, ende van de duechdelicke ende behoorlicke bestadinge daer van ten onderhoudt ende reparatie der bruggen voorscreven, welcke bruggen zij ter gelycken gehouden zyn zullen in goeden ende behoorlicker onderhoudt ende reparatie te houden. Duijrende deze onze tegenwoordige brieven van octroij tot onzen wederroepen oft andere onze ordonnantie. Gegeven in onze stadt Luijck in onzen secreten raede onder onze zegel secret, den sesten dach augusti inden jaere onss heeren xvc zessentachtentich.

Rombout Nijssen

⁴ Met *oord* duidt men in de zestiende eeuw een munt aan ter waarde van een kwart stuiver. Oorspronkelijk werden zij in biljoen (een legering met een laag zilveragehalte) geslagen, vanaf het laatste kwart van de zestiende eeuw werden oorden ook in koper geslagen.

⁵ Een *negenmenneken* is een munt ter waarde van een achtste van een stuiver.

⁶ Met *groot* wordt in de regel een zilveren munt ter waarde van een halve stuiver bedoeld. Daarom verduidelijkt de opsteller van deze oorkonde dat hij hier niet die courante groot bedoelt, maar een ander, veel kleiner muntje, ter waarde van een vierentwintigste van een stuiver.

